فصل‌نامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی نهم، شماره‌ی ۲، پاییز ۹۹، صفحات ۱۴۲-۱۱۳

مقاله پژوهشی

سناریونویسی عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد[۱]

فرحناز آهنگ[۲]، عبدالمجید ایمانی[۳]، نورمحمد یعقوبی[۴]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۷

چکیده

با توجه به اهمیت موضوع مشارکت اجتماعی و استفاده از رویکرد اجتماع‌محور در توسعه‌ی جوامع، پژوهش حاضر در صدد شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد با رویکرد سناریونویسی می‌باشد. پژوهش در رهیافت قیاسی استقرایی و به صورت کمی و کیفی است که از حیث ماهیت، اکتشافی و از نظر هدف، کاربردی است. جامعه‌ی آماری هر دو مرحله‌ی کیفی و کمی، خبرگان فعال در حوزه‌ی پیشگیری اجتماع‌محور از اعتیاد بودند که از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی، نمونه‌ی هر دو مرحله انتخاب شد. برای گردآوری داده‌های در مرحله‌ی کیفی از مطالعات کتاب-خانه‌ای، پژوهش‌های معتبر در راستای موضوع و مصاحبه با نمونه‌ی پژوهش استفاده شد. در مرحله‌ی کمی داده‌ها به کمک دو پرسش‌نامه‌ی میک مک و تحلیل وضعیت جمع‌آوری گردید. در این پژوهش برای سنجش روایی، ضمن استفاده از روایی صوری، از کنش متقابل سه‌گانه استفاده شد و داده‌ها با کمک نرم-

---

[۱] این مقاله مستخرج از رساله‌ی دکتری می‌باشد.

[۲] دانشجوی دکتری مدیریت دولتی -تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، گروه مدیریت دولتی، دانشکده‌ی مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران Farahahang123@pgs.usb.ac.ir

[۳] استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشکده‌ی مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. (نویسنده‌ی مسئول) imani@mgmt.usb.ac.ir

[۴] استاد، گروه مدیریت دولتی، دانشکده‌ی مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
yaghoubi@mgmt.usb.ac.ir

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

افزارهای اس‌پی‌اس‌اس، میک‌مک و سناریوویزارد تحلیل گردید. مطابق یافته‌های پژوهش، ۹ عامل به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی، ۳۰ وضعیت محتمل برای ۹ عامل و دو دسته سناریوهای پیش‌برنده و بازدارنده برای مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد شناسایی شد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت؛ مشارکت اجتماعی؛ سازمان‌های اجتماع‌محور؛ اعتیاد.

مقدمه

مسأله‌ی اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در حال حاضر به عنوان یکی از چالش‌های مهم اجتماعی، بهداشتی و سیاسی در سراسر جهان مطرح است(مک‌گاننون[1] و همکاران، ۲۰۱۹: ۱؛ نستلر و لاسچر[2]، ۲۰۱۹؛ زیلورست و همکاران[3]، ۲۰۱۸: ۸۸۶). کشور ما نیز به سبب شرایط جغرافیایی، تغییرات اقتصادی و اجتماعی، عوامل فردی و محیطی با این معضل رو به رو است(بهراد،۱۳۹۴: ۴۲).

آن چه مسلم است این است که مبارزه علیه تولید و توزیع مواد مخدر به تنهایی باعث کاهش مصرف مواد مخدر نخواهد شد. تنها روش مؤثر برای کاهش اعتیاد، به کارگیری برنامه‌های پیشگیری و درمان همگام با مبارزه با عرضه‌ی مواد است(توده رنجبر و عراقی، ۱۳۹۷: ۳). درمان اعتیاد نیازمند سیستم درمانی جامع با رویکردهای مختلف دارودرمانی، روان‌درمانی، بازپروری و بازتوانی است(پانبیانکو و همکاران، ۲۰۱۶: ۴). با توجه به هزینه‌های بسیار بالای درمان و نگهداری معتادان و همچنین معایب مربوط به روش‌های درمان(منزانارس و همکاران[4]، ۲۰۱۸: ۲) و سم‌زدایی، پیشگیری از سوء مصرف مواد بسیار مقرون به‌صرفه و مؤثرتر است(وطن دوست و آرمند، ۱۳۹۷: ۷۶).

با نگاهی به سابقه‌ی اعمال سیاست‌های پیشگیری از اعتیاد در کشورهای مختلف مشاهده می‌شود اکثر این کشورها پیشگیری کیفری را کنار گذاشته‌اند و به بحث پیشگیری اجتماعی گام نهاده‌اند که مستلزم همکاری و مشارکت نهادهای جامعه‌ی مدنی از قبیل سازمان‌های مردم‌نهاد و برنامه‌های اجتماع‌محور است(عبدالرسولی، ۱۳۹۷: ۱۵).

[1] McGannon et al
[2] Nestler & Lüscher
[3] Ziverstand et al
[4] Manzanares et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

در ایران نیز از سال ۱۳۷۵ رویکرد پیشگیری از دل سایر مداخلات متولد گردید. این رویکرد به دلیل بسترهای اجتماعی آن دهه، رویکردی اقتداری، جامع‌نگر و متخصص‌گرا بود. ذات رویکرد طوری طراحی گردید که سطوح مشارکت اجتماعی را در کاهش تقاضای مواد مخدر به سوی لایه‌های عمیق اجتماعی دنبال نمی‌کرد. همین موضوع سبب شکل‌گیری نگاهی دیگر تحت عنوان مداخلات پیشگیری اجتماع‌محور یا مبتنی بر جامعه که نگاهی مشارکتی و مردمی‌تری داشت، گردید (یزدان‌پناه، ۲۰۱۰: ۱۹۲). اجتماع‌محور رویکردی است که در آن به نقش عوامل محیطی و اجتماعی در ارتقای کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی مردم توجه می‌شود(محمدی، ۱۳۹۶: ۸۸). سازمان‌های اجتماع‌محور دارای ظرفیت‌های نوآوری، پاسخ‌گویی سریع به نیازهای محلی و ارائه‌ی خدمات مناسب هستند و این ویژگی‌ها، مزیت نسبی آن‌ها در پیشبرد توسعه در سطح محلی است(حسن‌زاده، ۱۳۸۷: ۸). سازمان‌های اجتماع‌محور نقش مهمی در اثربخشی مشارکت شهروندان ایفا می‌کنند(رفیکیو و خو[1]، ۲۰۱۸: ۲۴۵). در سازمان‌های اجتماع‌محور، همه حق اظهار نظر و مشارکت دارند و وزن آرای همه‌ی افراد یکسان است(وطن دوست و آرمند، ۱۳۹۷: ۸۴). برنامه‌های این سازمان‌ها برای موفقیت باید دارای مؤلفه‌هایی باشد از جمله: ذی‌نفعان اجتماع باید در طراحی برنامه یا در مشاوره‌های عمومی برای تعیین اهداف و فرآیند برنامه درگیر شوند(قارلی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۲). از این رو توجه به مشارکت اجتماعی به عنوان یکی از اجزای مهم برنامه‌های اجتماع‌محور دارای اهمیت اساسی است(فروزان و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۷).

با توجه به اهمیت بحث اعتیاد و مواد مخدر، رهبر معظم انقلاب آیت الله خامنه‌ای نیز به این مورد هوشمندانه توجه نموده و اتخاذ تدابیر لازم برای حضور و مشارکت جدی آحاد مردم و خانواده‌ها و حمایت از تشکل‌های مردمی در زمینه‌های پیشگیری، کاهش آسیب و درمان معتادان را بیان نمودند. مشارکت مردم در امر پیشگیری متناسب با مقدورات هر جامعه متفاوت خواهد بود. لیکن در هر حال، مشارکت یا همیاری مردم در پیشگیری از وقوع جرم، به عنوان پیشگیری اجتماع‌محور، بهترین نوع پیشگیری است. در راستای این امر و شکل‌گیری سازمان‌های اجتماع-محور پیشگیری از اعتیاد توجه به بحث مشارکت اجتماعی در این سازمان‌ها ضروری می‌نماید. در این راستا پژوهش حاضر در صدد است به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد با رویکرد سناریونویسی بپردازد.

[1] Rafique & Khoo

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پژوهش‌های تجربی

احدی و محمدی(۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در گذر پیشگیری کنشی با تأکید بر رویکرد اجتماع‌محور» نشان دادند استفاده از رویکردهای اجتماع‌محور و مشارکت اجتماعی نقشی مؤثر در پیشگیری از اعتیاد دارد. محمدی(۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «پیشگیری از اعتیاد با رویکرد اجتماعی‌کردن مبارزه با مواد مخدر و بهره‌مندی از ظرفیت سازمان‌های مردمی» بیان داشت که ایجاد حساسیت افزون‌تر در بین مسوولین و سازمان‌های مردمی، ضرورت ایجاد یک نهضت عمومی و فراگیر را در پیشگیری از اعتیاد روشن می‌کند و مبارزه با مواد مخدر از طریق مبارزه‌ی اجتماعی با ورود و مشارکت تمام افراد جامعه از جمله خانواده‌ها و سمن‌ها به‌عنوان یک سیاست ارجح برای هر دولتی باید باشد. صرامی و بقایی(۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «رویکرد اجتماعی به کاهش تقاضای مواد مخدر و روانگردان‌ها با تأکید بر نقش مشارکت اجتماعی» بیان داشتند که مشارکت اجتماعی نقش بسیار مهمی در اجتماعی‌شدن مقابله با مصرف مواد دارد و می‌توان با استفاده از رویکرد اجتماعی مقابله با مصرف مواد با تأکید بر مشارکت اجتماعی از وابستگی به مواد و آسیب‌های آن جلوگیری کرد. وطن‌دوست و آرمند(۱۳۹۷) نیز در پژوهشی با عنوان «رویکرد اجتماع‌محور در پیشگیری از اعتیاد نوجوانان و جوانان» به این نتیجه رسیدند که میزان موفقیت سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد، منوط به این است که تا چه اندازه این سازمان‌ها زمینه و بسترهای لازم را برای حضور و مشارکت مردم و سازمان‌های غیردولتی فراهم و آموزش‌های لازم را در خصوص چگونگی مشارکت در اجرای طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری ارائه می‌کنند. علاوه بر پژوهش‌گران داخل، پژوهش‌گران خارجی نیز به این زمینه علاقه نشان دادند. گرئونواد و ترنو[1](۲۰۱۴) در پژوهش خود نشان دادند که رویکرد اجتماع‌محور در پیشگیری از اعتیاد نقشی مؤثر دارد. کوه[2](۲۰۱۷) در پژوهش خود تحت عنوان «پیشگیری از بحران‌های مواد افیونی در جامعه با رویکرد اجتماع‌محور» بیان داشت حل بحران بی‌وقفه‌ی مواد مخدر به یک اولویت فوری ملی تبدیل شده است و استفاده از منابع کل جامعه در غالب رویکرد اجتماع‌محور برای جلوگیری از سوء مصرف مواد، اعتیاد و

[1] Gruenewald & Treno
[2] Koh

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

مرگ، امری ضروری است. فورلانگ[1] و همکاران(۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «پیشگیری اجتماع‌محور از بروز رفتارهای پرخطر در کودکان» نشان دادند، اجرای این‌گونه برنامه‌ها توسط سازمان‌های اجتماع‌محور در کاهش رفتارهای پرخطر کودکان مؤثر است. در همان سال سائو[2] و همکاران(۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «الگوی سوء مصرف مواد، یک مطالعه‌ی جامعه‌محور در بنگال غربی» به این نکته‌ی جالب رسیدند که یک درمان اجتماع‌محور نیز برای درمان معتادین به مواد مخدر و الکل نیاز است. نتیجه‌ای که پژوهش بالهارا[3] و همکاران(۲۰۱۸) با عنوان «یک تجربه از درمان اجتماع‌محور مواد مخدر» بر آن مهر تأیید زد و نشان داد که درمان اجتماع‌محور در درمان معتادین مواد مخدر توسط گروه‌های اجتماع‌محور مؤثر بوده است و می‌بایست این رویکرد در جامعه گسترش یابد. اما آن چه در تمام پژوهش‌های فوق‌الذکر وجود دارد، این موضوع است که تمامی این پژوهش‌ها به تأثیر مثبت مشارکت اجتماعی در غالب رویکرد اجتماع‌محور در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و مبارزه با آن می‌پردازد. ولی هیچ کدام از این پژوهش‌های به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور جهت پیشگیری از اعتیاد نپرداخته‌اند. از این رو پژوهش حاضر بنا دارد با بررسی عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور سناریوهایی در این خصوص تدوین نماید.

مبانی نظری

مشارکت اجتماعی: مشارکت در فرهنگ لغت فارسی به معنای شرکت‌کردن است و در دایره المعارف علوم اجتماعی، به معنای داشتن سهمی در چیزی و سهم‌بردن از آن یا شرکت‌کردن در گروهی و همکاری داشتن با آن است. مشارکت، عاملی مبتنی بر شهروندی است و همه‌ی فعالیت‌هایی را در بر می‌گیرد که در سطوح محلی تا ملی بر تصمیم‌گیری و تخصیص منابع تأثیر می‌گذارند(اسدپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۷). از دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی به بعد در پیوند با دموکراسی و جامعه‌ی مدنی، توجه ویژه‌ای به مشارکت شد. هم‌زمان با آن و در پی شکست برنامه‌های توسعه‌ی مبتنی بر رشد کمی، مشارکت اجتماعی به عنوان یکی از مباحث مهم توسعه، مورد بحث قرار گرفت(افضلیان سلامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸). مشارکت اجتماعی فرآیندی است که از طریق آن اجتماع، جماعت یا گروه‌ها به هم می‌پیوندند تا عملکرد مورد انتظار یا مورد نیاز را به اجرا

[1] Forlong
[2] Sao
[3] Balhara

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

درآورند(احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۹). وجودداشتن یا نداشتن مشارکت اجتماعی، برای افراد (سطح خرد) فایده‌ها یا مضراتی را به دنبال دارد. از جمله فواید آن افزایش ضریب تحمل و مدارای اجتماعی، بالابردن کیفیت تصمیم‌های مشارکتی و رفتارهای خلاق و مبتکرانه است. به طور کلی مشارکت اجتماعی به دو نوع رسمی و غیر رسمی تقسیم می‌شود. در مشارکت اجتماعی غیر رسمی افراد قادرند به شیوه‌ای غیر مستقیم با دوستی‌ها و انواع پیوندهای شبکه‌ای با یکدیگر در ارتباط باشند؛ ولی در مشارکت رسمی فرد با عضوشدن رسمی در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه با دیگران در ارتباط است(اسدپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۱).

سازمان‌های اجتماع‌محور: اصطلاح سازمان مردم‌نهاد به اشکال و انحای مختلف در سراسر جهان استفاده می‌شود. این سازمان‌های غیر تجاری (موسوی و باسینک[1]، ۲۰۲۰) به کلی‌ترین معنا، سازمان‌هایی هستند که مستقیماً بخشی از ساختار دولت محسوب نمی‌شود، اما نقش مهمی به عنوان واسطه‌ی بین تک‌تک مردم و قوای حاکم و حتی خود جامعه ایفا می‌کنند(وطن دوست و آرمند، ۱۳۹۷: ۷۹). یکی از انواع سازمان‌های مردم‌نهاد سازمان‌های اجتماع‌محور است(وکیل[2]، ۱۹۹۷). این سازمان‌ها مؤسسات بومی‌سازی‌شده‌ای هستند که حوزه‌های نفوذ آن‌ها به سختی فراتر از جوامع یا محله‌های نزدیک خود است(تریمورنی و دایانا[3]، ۲۰۱۸: ۵) و با توجه به موقعیت‌یابی منحصر به فردشان، درک دقیق‌تری از توسعه‌ی محلی که در آن فعالیت می‌کنند، دارند(دینیانه و همکاران[4]، ۲۰۱۸: ۴۸). این سازمان‌ها با ایجاد همدلی میان افراد عضو(آکرس[5]، ۲۰۱۹: ۲۴۶) از رهگذر ارتقای مؤلفه‌هایی نظیر آگاهی، اعتماد، حمایت و انسجام موجب شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی می‌شوند(بریمانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۵). بسیاری از سازمان‌های اجتماع‌محور از مشوق‌هایی برای جذب و حفظ مشارکت اجتماعی استفاده می‌کنند(مسنگال و همکاران[6]، ۲۰۱۷: ۱۱۳). این سازمان‌ها اعضای جامعه را به چالش می‌کشد تا مشکلاتشان را مشخص کنند و برای حل آن‌ها با هم همکاری نمایند. این سازمان‌ها از دانش و منابع محلی در طراحی برنامه و اجرای آن بهره می‌گیرند(دوت و همکاران[7]، ۲۰۱۷: ۲). با وجود توجه به عدم تنوع در اقتصادهای محلی و

[1] Mousavi & Bossink
[2] Vakil
[3] Trimurni & Dayana
[4] Thinyane et al
[5] Akers
[6] Massengal et al
[7] De Wit et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]
[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

فقدان قدرت برای تأثیرگذاری در سیاست‌های کلان، سازمان‌های اجتماع‌محور در برابر تغییرات بسیار آسیب‌پذیر هستند(مولدن و همکاران[۱]، ۲۰۱۷: ۶۱). این سازمان‌ها در پیشگیری مزایای بسیاری را ارائه می‌نمایند و در بخش سلامت، نقش مؤثری ایفا می‌کنند(نوریس[۲]، ۲۰۱۷: ۱).

به طور کلی باید گفت استفاده از کنش‌های اجتماعی در توسعه‌ی جوامع در نظریات منتقدان اندیشمندی چون: ماکس وبر[۳](۱۹۲۰-۱۸۶۴)، کارل مارکس[۴](۱۸۸۳-۱۸۱۸)، زیگموند فروید[۵](۱۹۳۹-۱۸۵۶)، مارکس هورکهایمر[۶](۱۹۷۳-۱۸۹۵)، تئودور آدرنو[۷] (۱۹۶۹-۱۹۰۳)، هربرت مارکوزه[۸](۱۹۷۳-۱۸۹۸) و حتی پیش از آن‌ها و بسیاری از جامعه‌شناسان و اندیشمندان معروف چون آنتونی گیدنز[۹]، میشل فوکو[۱۰] و یورگن هابرماس[۱۱] مورد توجه قرار گرفته است. در یک دسته‌بندی کلی سه دسته نظریات در تبیین علل اهمیت سازمان‌های مردم نهاد و اجتماع‌محور وجود دارد.

دسته‌ی اول نظریات کلاسیک است که در آن نظریه‌پردازانی همچون الکسی توکویل[۱۲] و امیل دورکیم[۱۳] و غیره وجود دارند. توکویل بر یک فضای زندگی انجمنی در جامعه تأکید می‌کند و آن را در پیشرفت یک جامعه مؤثر می‌داند. این انجمن‌ها متکثر و متعدد چشم مستقل جامعه را تشکیل می‌دهند و با تمرکز بر فعالیت‌های روزمره، مشارکت در ابعاد وسیع‌تری از جامعه را میسر می‌کنند و باعث بیداری جامعه می‌شوند. دورکیم تشکل‌های صنفی و انجمن‌ها را در جامعه‌ی نوین امری ضروری می‌داند و آن را به عنوان راهی برای درمان بیماری‌های جامعه مطرح می‌کند. دورکیم بر این عقیده است که یک جامعه با افراد بی‌شمار سازمان‌یافته و یک دولت بزرگ که درصدد به هم فشردن و در برگرفتن آن‌هاست، به یک موجود دهشتناک تبدیل می‌شود؛ چراکه فعالیت جمعی بیش از آن پیچیده است که دولت بتواند بیانگر آن باشد. مضاف بر این که دولت از افراد، بسیار

[1] Molden et al
[2] Norris
[3] Max Weber
[4] Karl Marx
[5] Zigmund Freud
[6] Marx Horkhimer
[7] Theodore Adorno
[8] Herbert Marcuse
[9] Anthony Giddens
[10] Michel Foucault
[11] Jürgen Habermas
[12] Alexei Tocqueville
[13] Emile Durkheim

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]
[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

دور است و روابطش با آن‌ها جنبه‌ی خارجی و متناوب و نه مداوم دارد؛ بنابراین دولت امکان نمی‌یابد که به‌خوبی در وجدان‌های فردی نفوذ کند و آن‌ها را باطناً اجتماعی نماید. از این رو اگر پهنه‌ی دولت تنها محیط تشکیل افراد برای کارهای زندگی جمعی باشد، ناگزیر افراد از خود و از دولت جدا می‌شوند و جامعه متلاشی می‌گردد(حسینی، ۱۳۸۴: ۱۶).

در دسته‌ی دوم نظریاتی جدید را شاهد هستیم که بر پایه‌ی نظریات نظریه‌پردازانی چون آلن تورن[1]، آنتونی گیدنز، یورگن هابرماس و غیره شکل گرفته است. این نظریات که ذیل رویکرد جامعه‌ی مدنی طبقه‌بندی می‌شوند بر خصوصیت اجتماعی جنبش‌های اجتماعی تأکید و ماهیت اصلی جنبش‌ها را در فضایی متفاوت از فعالیت‌های سیاسی ارزیابی می‌کنند. به بیان دیگر، در پی تغییر قدرت سیاسی نمی‌باشند، بلکه روابط اجتماعی و جامعه‌ی مدنی را هدف کنش‌های خود قرار داده‌اند. از نظر گیدنز، جنبش‌های اجتماعی جدید، واکنشی در برابر احساس ناامنی وجودی ناشی از مخاطرات دنیای مدرن هستند. در مقابل این محیط مخاطره، عواملی نیز محیط اعتماد را فراهم می‌کنند. از جمله‌ی این عوامل محیط خویشاوندی است که به عنوان وسیله‌ی سازمان‌دهنده برای برقراری روابط اجتماعی در پهنه‌ی زمان در مکان عمل می‌کند. عامل دیگر اجتماع محلی به عنوان مکان سازنده‌ی یک محیط آشنا است. هابرماس فعالیت افراد را در انجمن‌ها- که دور از سلطه‌ی دولت و اقتصاد هستند- جست‌وجوی کیفیت زندگی، حقوق انسانی، تحقق خویش و مبارزه علیه جریان‌های سرکوبگر نظام‌های سیاسی و اقتصادی می‌داند. هابرماس، همچون اسلاف خود، به انتقاد از عقلانیت ابزاری می‌پردازد و عقلانیت ارتباطی را راه حلی معرفی می‌کند که برخلاف عقلانیت ابزاری، فرآیندی رهایی‌بخش است. کنش ارتباطی را به طور کلی می‌توان چارچوبی برای تفاهم و ارتقای جامعه دانست که به دنبال شناسایی و حذف محدودیت‌های غیر ضروری است که از ساختار زندگی اجتماعی حاصل می‌شود(داکت[2]و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۴۰). حوزه‌ی عمومی، آن گونه که هابرماس آن را مفصل‌بندی کرده، فضایی گفتمانی است که اعضای یک اجتماع می‌توانند در آن مسایل مهم روز را به شیوه‌ای عقلانی و با دلیل و منطق به بحث بگذارند. این حوزه‌ی فضایی عقلانی، داوطلبانه و باز است که تحت کنترل یا نظارت هیچ نهاد یا سازمان دولتی، حکومتی، تجاری، اقتصادی، نظامی و غیره قرار ندارد و افراد در آن از موقعیتی برابر، بدون ترس و واهمه و

[1] Alan Thorne
[2] Duckett

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]
[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

بی آن‌که منافع شخصی یا گروهی آن‌ها در نظراتشان دخیل باشد با هدف رسیدن به مفاهمه از طریق استدلال‌های منطقی و گفت‌وگوهای مبتنی بر خرد دست به کنش ارتباطی می‌زنند(واتیکیوتیز و یوروک[1]، ۲۰۱۶؛ رد و بوید[2]، ۲۰۱۶).

دسته‌ی سوم دربردارنده‌ی نظریات سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت است که جزء مهم‌ترین نظریات در تبیین سازمان‌های مردمی و اجتماع‌محور و علل اهمیت و گرایش به آن‌ها به شمار می‌رود و توسط نظریه‌پردازانی چون: جیمز کلمن[3]، رابرت پانتام[4] و فرانسیس فوکویاما[5] و غیره مطرح گردیده است. در این دسته سازمان‌های داوطلبانه شکلی از سرمایه‌ی اجتماعی است که فعالیت‌های اعتراض‌آمیز را امکان‌پذیر می‌سازد، شکل نیرومندی از سرمایه‌ی اجتماعی برای افراد است که عضو سازمان می‌باشند و دست‌یابی به هدف‌هایی را که در نبود آن نمی‌توانستند به دست آید و یا با هزینه‌ی زیادی به دست می‌آید تسهیل می‌کند. پاتنهام[6] شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی و کسب مهارت‌های مدنی را حاصل مشارکت فعال در سازمان‌های مردمی می‌داند، جایی که دوستان و آشنایان جزئی از همان شبکه‌ی اجتماعی هستند و هرچه این شبکه‌ها در جامعه متراکم‌تر باشند احتمال بیش‌تری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند(حاتمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۷).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در رهیافت قیاسی استقرایی و به صورت کمی و کیفی است که از حیث ماهیت اکتشافی و از نظر هدف، کاربردی است. از آن‌جا که پژوهش حاضر یک پژوهش آمیخته است، از این رو، باید روش‌شناسی پژوهش به تفکیک کیفی و کمی ارائه شود.

۱. جامعه‌ی آماری مرحله‌ی کیفی خبرگان فعال در حوزه‌ی پیشگیری اجتماع‌محور از اعتیاد بودند که از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی ۱۵ نفر از ایشان به عنوان نمونه انتخاب شدند. در این مرحله داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات کتاب‌خانه‌ای و مرور ادبیات مرتبط با مشارکت و مشارکت اجتماعی برای شناسایی عوامل مؤثر اولیه به دست آمد. جهت بررسی تناسب عوامل

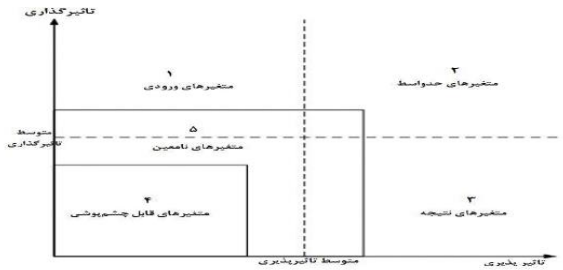
[1] Vatikiotis & Yörük
[2] Reed & Boyd
[3] James Coleman
[4] Robert Pantam
[5] Francis Fukuyama
[6] Pottenham

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]
[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

استخراج‌شده با رویکرد اجتماع‌محور از مصاحبه با اعضای نمونه استفاده شد که پس از مصاحبه، تعدادی از این شاخص‌ها حذف و ادغام گردید. عوامل به‌دست‌آمده از تجمیع مطالعات کتاب- خانه‌ای و مصاحبه با نمونه جهت تأیید نهایی در غالب یک پرسش‌نامه تنظیم و در اختیار اعضای نمونه قرار داده شد. داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها در این مرحله به کمک نرم‌افزار Spss تحلیل گردید. فرض آماری مربوط به انتخاب نهایی عوامل مؤثر براساس نظرات اعضای نمونه در پرسش‌نامه به صورت زیر بود:

$$H0: \mu \leq 3 \qquad H1: \mu > 3$$

۲. جامعه‌ی آماری مرحله‌ی کمی خبرگان فعال در حوزه‌ی پیشگیری اجتماع‌محور از اعتیاد بودند که از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی ۲۰ نفر از ایشان به عنوان نمونه انتخاب شدند. داده‌های مورد نیاز در این مرحله از توزیع و تحلیل دو پرسش‌نامه‌ی میک مک و تحلیل وضعیت به دست آمد. به این صورت که در ابتدا عوامل استخراج‌شده از مرحله‌ی کیفی در غالب پرسش‌نامه‌ی میک مک به صورت ماتریسی طراحی و در اختیار اعضای نمونه قرار داده شد و از ایشان درخواست گردید میزان تأثیرپذیری و تأثیرگذاری این عوامل را از یکدیگر به صورت مقایسه‌های زوجی تعیین نمایند. میزان ارتباط عوامل به صورت زیر تعیین شد؛ عدد صفر: بدون تأثیر، عدد یک: تأثیر کم، عدد دو: تأثیر متوسط، عدد سه: تأثیر زیاد و عدد چهار تأثیر بالقوه. جهت تحلیل داده‌های این مرحله از نرم‌افزار میک مک استفاده شد. نرم‌افزار میک مک، همه عوامل را در یک نمودار مفهومی که معرف پراکندگی عوامل است، در نواحی تعریف شده که براساس میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌هاست، نمایش می‌دهد.

شکل شماره‌ی یک- نمودار نمایش انواع عوامل متناسب با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها(گودت[1] و همکاران، ۲۰۰۸)

[1] Godet

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

عواملی که در نواحی اول(ورودی یا کلیدی)، دوم(حد وسط البته قسمت بالای نیمساز نمودار) و پنجم(خوشه‌ای یا نامعین- البته قسمت بالای نیمساز نمودار) قرار می‌گیرند، دارای درجه اهمیت زیاد، قدرت تعیین‌کنندگی بالا و کلیدی می‌باشند(گودت، ۱۹۹۴).

بعد از تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی برای کل عوامل کلیدی مجموعاً ۳۰ وضعیت مختلف تدوین گردید که این وضعیت‌ها طیفی از وضعیت مطلوب و وضعیت نامطلوب را شامل می‌شدند. تعداد وضعیت‌های تعریف‌شده برای هر عامل متناسب با میزان پیچیدگی شرایط آن عامل بین ۲ تا ۴ وضعیت بود. با قراردادن وضعیت‌ها در قالب یک ماتریس ۳۰*۳۰ پرسش‌نامه‌ی این مرحله طراحی و در اختیار اعضای نمونه قرار گرفت. سوال اصلی پرسش‌نامه این‌گونه مطرح شد: اگر هر یک از وضعیت‌های ۳۰گانه اتفاق بیفتد چه تأثیری بر وقوع و یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها خواهد داشت؟ اعضای نمونه به تکمیل پرسش‌نامه براساس سه ویژگی توانمندساز، بی‌تأثیر و محدودیت‌ساز اقدام کردند و با درج ارقامی بین ۳ تا ۳- میزان تأثیرگذاری هر کدام از وضعیت‌ها را بر سیستم مشخص کردند. در نهایت پرسش‌نامه‌ها جمع‌آوری و با نرم- افزار سناریو ویزارد تحلیل گردید.

در این پژوهش برای سنجش روایی، ضمن استفاده از روایی صوری، از کنش متقابل سه- گانه(اسناد و سوابق ادبیات، مصاحبه با افراد صاحب نظر و پنل متشکل از خبرگان استفاده شد تا از همگرایی تحقیق اطمینان به دست آید).

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از اجرای پژوهش به تفکیک دو مرحله‌ی کیفی و کمی به شرح زیر است:

۱. مرحله کیفی: نتایج حاصل از مرور ادبیات و مصاحبه با اعضای نمونه پس از بررسی و تحلیل به شرح جدول یک بود.

جدول شماره‌ی یک- عوامل شناسایی‌شده‌ی مؤثر بر مشارکت اجتماعی

نام اختصاری عامل	عوامل	نمونه پژوهش‌های پیشین
A1	اعتماد به سازمان‌ها و نهادهای مدنی	نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸؛ شیبانی، رضوی و دلپسند، ۱۳۹۱؛ حسن‌زاده و فدایی‌ده چشمه، ۱۳۹۱؛ دهقان و غفاری، ۱۳۸۴؛ نورانی، شیری و محسنی، ۱۳۹۶؛ صفیری و تمیز، ۱۳۹۱ شکربیگی و پناهی، ۱۳۹۱؛ نواح، رضادوست و تامرادی، ۱۳۸۸؛ مقدس جعفری و کریمی، ۱۳۹۲؛ ساعی و قریشی، ۱۳۹۳؛ صنعت‌خواه و
A2	اعتماد بین فردی	

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

A3	اعتماد به نظام‌های سیاسی	کهورنژاد، ۱۳۹۷؛ زیارتی خلیلی[1] و همکاران، ۲۰۱۳؛ کیم[2] و همکاران، ۲۰۱۸؛ هیونگ جون شیو[3]، ۲۰۱۶؛ مارش[4] و همکاران، ۲۰۱۸
A4	سن	نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸؛ ساروخانی و دودمان، ۱۳۸۹؛ محمودی و حکیم‌پور، ۱۳۹۱؛ جمعه‌پور و خاکسار، ۱۳۸۸؛ گلابی و اخشی، ۱۳۹۴؛ وثوقی و یوسفی، ۱۳۸۴؛ شادی طلب و کمالی، ۱۳۹۰؛ عبدالله‌زاده، تقوی و علیزاده، ۱۳۸۹؛ زارع و روهنده، ۱۳۹۴؛ شادی طلب، ۱۳۸۲؛ افشانی و جنتی‌فر، ۱۳۹۵، وصالی و موسوی، ۱۳۹۵؛ مقدس جعفری و کریمی، ۱۳۹۲؛ صنعت‌خواه و کهورنژاد، ۱۳۹۷؛ مارش و همکاران، ۲۰۱۸؛ ملک امینی، صانعی و پشم دارفرد، ۲۰۱۸؛ علی محمدی و همکاران، ۲۰۱۷
A5	جنس	
A6	تأهل	
A7	تحصیلات	
A8	مدت اقامت در محل	
A9	پایگاه اجتماعی	
A10	پایگاه اقتصادی	
A11	توانایی جسمی	حاصل از مصاحبه
A12	گرایش خانواده به مشارکت	ساروخانی و دودمان، ۱۳۸۹؛ حسین‌پناه و تاج‌الدین، ۱۳۹۲، اسدپور، انتظاری و احمدی، ۱۳۹۷؛ شادی طلب و کمالی، ۱۳۹۰؛ شادی طلب، ۱۳۸۲؛ ملک امینی، صانعی و پشم دارفرد، ۲۰۱۸؛ زیارت خلیلی و همکاران، ۲۰۱۳
A13	مهارت‌های ارتباطی تسهیل‌گران	حاصل از مصاحبه و نظر سنجی از خبرگان
A14	میزان عضویت در گروه‌ها	جمعه‌پور و خاکسار، ۱۳۸۸؛ ادریسی و شجاعی، ۱۳۹۱
A15	میزان شرکت در مراسم و آیین‌های اجتماعی	حاصل از مصاحبه و نظر سنجی از خبرگان
A16	خاطره‌ی جمعی	حاصل از مصاحبه و نظرسنجی از خبرگان

[1] Ziarati Khalili
[2] Kim

[3] Hyungjun Suh
[4] Marsh

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

A17	ارزش‌های دموکراتیک	نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸، مظلوم خراسانی، نوغانی و خلیفه، ۱۳۹۱، شادی طلب و کمالی، ۱۳۹۰؛ وصالی و موسوی، ۱۳۹۵؛ مقدس جعفری و کریمی، ۱۳۹۲؛ افضلیان، زمانی مقدم و صالحی، ۱۳۹۷؛ مارش و همکاران، ۲۰۱۸
A18	تفکر انتقادی	نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸؛ یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۸۷، دهقان و غفاری، ۱۳۸۴؛ صفیری و تمیز، ۱۳۹۱؛ هانسون[1]، ۲۰۱۵؛ عبدالله‌زاده، تقوی و علیزاده، ۱۳۸۹
A19	قوانین حمایت‌کننده	شادی طلب و کمالی، ۱۳۹۰، ، صداقت و قهرمان، ۱۳۸۸، مارش و همکاران، ۲۰۱۸؛ هیونجون شو، ۲۰۱۶
A20	حمایت‌های سیاسی	
A21	حمایت‌های اجتماعی	
A22	آگاهی	محمودی و حکیم‌پور، ۱۳۹۱؛ جمعه‌پور و خاکسار، ۱۳۸۸؛ وثوقی و یوسفی، ۱۳۸۴؛ صداقت و قهرمان، ۱۳۸۸؛ نورانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ صفیری و تمیز، ۱۳۹۱؛ زارع و روهنده، ۱۳۹۴؛ افشانی و جنتی‌فر، ۱۳۹۵؛ مقدس جعفری و کریمی، ۱۳۹۲؛ صنعت‌خواه و کهورنژاد، ۱۳۹۷؛ امینی ملک، صانعی و پشم‌دارفرد، ۲۰۱۸؛ نیخواه و همکاران، ۲۰۱۴
A23	رقابت‌جویی	شیری و نصیری، ۱۳۹۸، صداقت و قهرمان، ۱۳۸۸، شادی طلب و کمالی، ۱۳۹۰.
A24	توجه به ارزش‌های دینی	افشانی و جنتی‌فر، ۱۳۹۵، افضلیان و همکاران، ۱۳۹۷، مارش و همکاران، ۲۰۱۸
A25	شخصیت مشارکت‌پذیر	وثوقی و یوسفی، ۱۳۸۴؛ یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۸۷؛ دهقان و غفاری، ۱۳۸۴؛ زیارتی خلیلی و همکاران، ۲۰۱۳؛ لیندل و استرانگبرگ[2]، ۲۰۱۸؛ هیونگ جون شیو[3]، ۲۰۱۶؛ مارش و همکاران، ۲۰۱۸

[1] Hanson
[2] Lindell & Strandberg

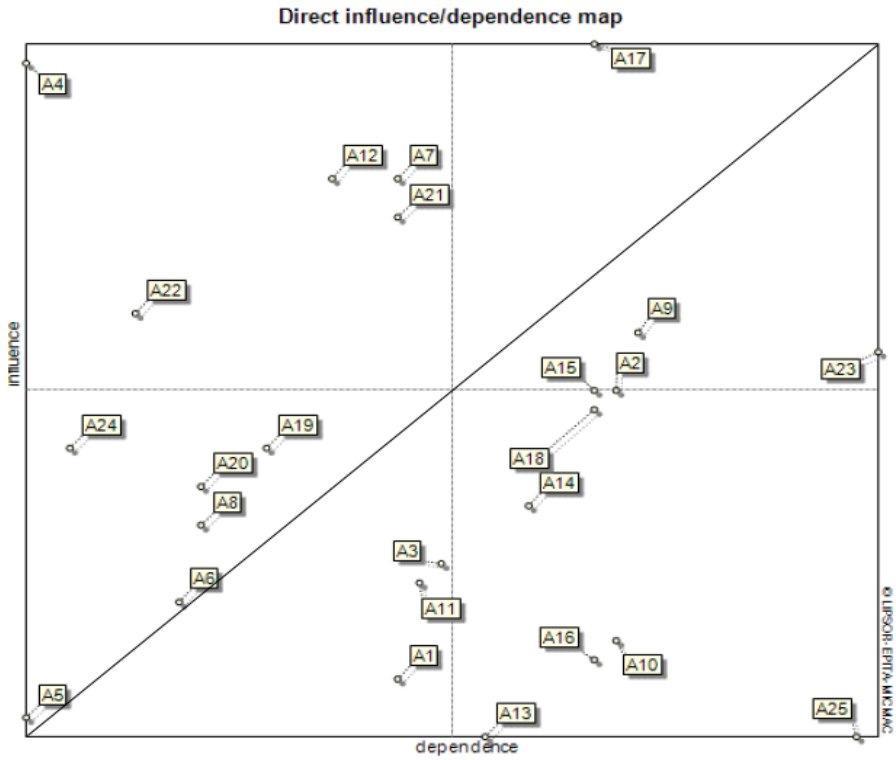
[3] Hyungjun Suh

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

یافته‌های مرحله کمی: نتایج این مرحله در قالب دو گام به شرح زیر است:

گام اول: در این مرحله پس از قراردادن عوامل شناسایی‌شده مرحله‌ی قبل در پرسش‌نامه میک مک، توزیع آن در میان اعضای نمونه، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها عوامل مؤثر کلیدی از طریق نقشه‌ی پراکندگی عوامل و جایگاه آن‌ها در محور تأثیرگذاری و تأثیرپذیری شناسایی شد.

شکل شماره‌ی دو- نقشه‌ی پراکندگی عوامل و جایگاه آن‌ها در محور تأثیرگذاری– تأثیرپذیری

با توجه به شکل دو عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد به شرح عوامل A20, A24, A19, A22, A21, A4, A17,A12 و A7 بود.

گام دوم: بعد از تعیین ۹ عامل کلیدی مؤثر، ۳۰ وضعیت احتمالی برای این عوامل به شرح جدول زیر تدوین شد:

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

جدول شماره‌ی دو- عوامل کلیدی و وضعیت‌های احتمالی آن

نام اختصاری عامل	عامل کلیدی مؤثر	نام اختصاری وضعیت	وضعیت
A20	حمایت‌های سیاسی	A20-1	حمایت گروه‌ها و احزاب سیاسی از گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری
		A20-2	تبلیغ منفی گروه‌ها و احزاب سیاسی از گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری
A24	توجه به ارزش‌های دینی در زمینه‌ی مشارکت در مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت	A24-1	تأکید بر آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت
		A24-2	کم‌توجهی بر آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت
A19	قوانین حمایت-کننده	A19-1	وضع قوانین حمایتی برای سازمان‌های اجتماع-محور مبارزه با اعتیاد
		A19-2	تدوین تمامی قوانین به صورت دولت‌محور در زمینه‌ی مبارزه با اعتیاد
A22	آگاهی فردی	A22-1	افزایش آگاهی فردی در زمینه‌ی عوارض فردی و اجتماعی مواد مخدر
		A22-2	عدم آگاهی فردی در زمینه‌ی عوارض فردی و اجتماعی مواد مخدر
		A22-3	آگاهی افراد در زمینه‌ی گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد
		A22-4	عدم آگاهی افراد در زمینه‌ی گروه‌های اجتماع-محور پیشگیری از اعتیاد
A21	حمایت‌های اجتماعی	A21-1	افزایش سرمایه‌ی اجتماعی
		A21-2	کاهش سرمایه‌ی اجتماعی
		A21-3	ایجاد نگرش مثبت در جامعه برای مشارکت در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد
		A21-4	ایجاد نگرش منفی در جامعه برای مشارکت در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد
A4	سن	A4-1	آگاهی گروه سنی قادر به مشارکت، از معایب

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

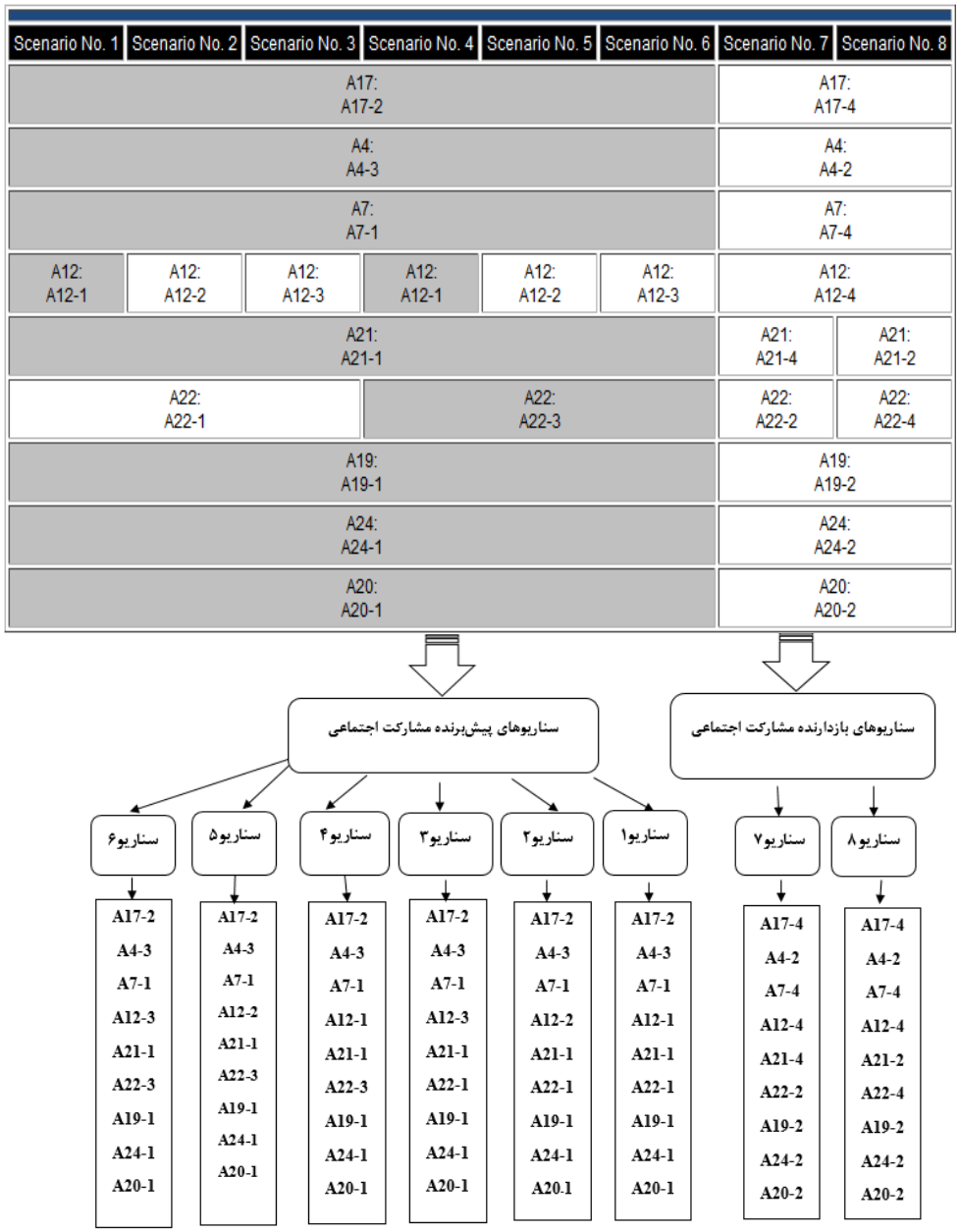
			مواد مخدر
		A4-2	عدم آگاهی گروه سنی قادر به مشارکت، از معایب مواد مخدر
		A4-3	آگاهی گروه سنی قادر به مشارکت، از فعالیت سازمان‌های اجتماع‌محور
		A4-4	عدم آگاهی گروه سنی قادر به مشارکت، از فعالیت سازمان‌های اجتماع‌محور
A17	ارزش‌های دموکراتیک	A17-1	دخالت و مشارکت مردم جهت مبارزه و مقابله با جرایم
		A17-2	اظهارنظر و مشارکت در حاکمیت
		A17-3	مخالفت با دخالت و مشارکت مردم جهت مبارزه و مقابله با جرایم
		A17-4	مخالفت با اظهار نظر و مشارکت در حاکمیت
A12	گرایش خانواده به مشارکت	A12-1	تشویق حل مشکل به صورت جمعی در خانواده
		A12-2	نگرش منفی اعضای خانواده به اعتیاد و تلاش جمعی برای مقابله با آن
		A12-3	تشویق خانواده به حضور فعال اعضای خود در اجتماع
		A12-4	نگرش منفی خانواده‌ها به مشارکت
A7	تحصیلات	A7-1	آموزش مفاهیم توسعه‌ی اجتماع‌محور در برنامه‌های درسی
		A7-2	بی‌توجهی به مفاهیم توسعه‌ی اجتماع‌محور در برنامه‌های درسی
		A7-3	حمایت از طرح‌های تحقیقاتی اجتماع‌محور مبارزه با مواد مخدر
		A7-4	بی‌توجهی به طرح‌های تحقیقاتی اجتماع‌محور مبارزه با مواد مخدر

بعد از تدوین وضعیت‌ها، طراحی پرسش‌نامه بر اساس آن، توزیع و جمع‌آوری داده‌های حاصل از نظرات اعضای نمونه، داده‌ها براساس نرم‌افزار سناریو ویزارد تحلیل شد. با توجه به

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

وسعت ماتریس و ابعاد آن به اندازه‌ی (۳۰*۳۰) نرم‌افزار، سناریوهای زیر را به عنوان سناریوهای قوی گزارش داد:

شکل شماره‌ی سه- سناریوهای خروجی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

با توجه به ماهیت سناریوها، سناریوها در دو دسته‌ی پیش‌برنده مشارکت و بازدارنده‌ی مشارکت دسته‌بندی شدند و نتیجه به تأیید خبرگان رسید. در جدول سه میزان سازگاری و تأثیر کل هر سناریو بررسی شد. با توجه به اطلاعات این جدول سناریوی اول، سوم، چهارم، ششم، دوم و پنجم در بین سناریوهای پیش‌برنده‌ی مشارکت دارای تأثیر کل بیش‌تری می‌باشند.

جدول شماره‌ی سه- مشخصات ۸ سناریوی محتمل به دست آمده بر اساس محاسبات نرم‌افزاری

سناریو	نمره‌ی تأثیر کل
سناریوی اول	123
سناریوی دوم	117
سناریوی سوم	122
سناریوی چهارم	120
سناریوی پنجم	114
سناریوی ششم	119
سناریوی هفتم	76
سناریوی هشتم	77

با توجه به تأثیر کل سناریوی اول در بین سناریوهای پیش‌برنده‌ی مشارکت، این سناریو نسبت به سایر سناریوهای گروه خود اهمیت بیش‌تری دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

مشارکت جامعه به دلیل توجه به رویکرد از پایین به بالا و جامعه‌محور به عنوان اصلی‌ترین شاخص در گفتمان توسعه پدید آمده است(چوودهوری[1]، ۲۰۱۸: ۱۳). از جمله حوزه‌های اجتماعی که رویکرد اجتماع‌محور در آن می‌تواند نقش مؤثری ایفا نماید، حوزه‌ی مبارزه با مواد مخدر به خصوص پیشگیری از اعتیاد است. با توجه به اهمیت این موضوع پژوهش حاضر در صدد شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد با رویکرد سناریونویسی برآمد. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به شناسایی ۹ عامل به عنوان عوامل کلیدی مؤثر، ۳۰ وضعیت محتمل برای ۹ عامل و دو دسته سناریوهای پیش‌برنده و بازدارنده برای

[1] Chowdhury

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد انجامید. دسته‌ی اول شامل سناریوهایی است که برای مشارکت اجتماعی به عنوان عوامل بازدارنده عمل می‌نماید. این دو سناریو شامل وضعیت‌هایی هستند که در صورت وجود آن‌ها حرکت به سمت مشارکت اجتماعی تضعیف می‌گردد و عاملی بازدارنده برای مشارکت محسوب می‌شود. این عوامل شامل تبلیغ منفی گروه‌ها و احزاب سیاسی از گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری، کم‌توجهی بر آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت، تدوین تمامی قوانین به صورت دولت‌محور در زمینه‌ی مبارزه با اعتیاد، عدم آگاهی فردی در زمینه‌ی عوارض فردی و اجتماعی مواد مخدر، عدم آگاهی افراد در زمینه‌ی گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد، کاهش سرمایه‌ی اجتماعی، ایجاد نگرش منفی در جامعه برای مشارکت در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد، مخالفت با اظهارنظر و مشارکت در حاکمیت، نگرش منفی خانواده‌ها به مشارکت و بی‌توجهی به طرح‌های تحقیقاتی اجتماع‌محور مبارزه با مواد مخدر می‌باشد که در میان این دو سناریو، سناریوی هشتم دارای اثر کل بازدارندگی بیش‌تر با عدد ۷۷ نسبت به سناریوی هفتم با عدد ۷۶ می‌باشد. باید گفت آن چه موجب افزایش قدرت بازدارندگی سناریوی هشت گردیده، قرار گرفتن عامل کاهش سرمایه‌ی اجتماعی در این سناریو است که این خود نشان‌دهنده‌ی اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی در هر جامعه و تأثیر این عامل در توسعه‌ی اجتماعی است. باید گفت اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی در نظریات مختلف در زمینه‌ی مشارکت اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. در نظریات کارکردی ساختاری نظریه‌پردازانی مانند دورکیم[1]، پارسونز[2] (نظریه‌ی نظام اجتماعی)، مرتون[3] و توکویل[4] به اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی توجه نشان دادند. توکویل بیان می‌دارد وجود منفعت‌های جمعی و پیوستن فرد به جمع و جداشدن از انزوا و کشاندن وی به سمت منافع همگانی و در نتیجه شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی است که موجب شکل‌گیری مشارکت اجتماعی می‌شود. در هر صورت از آن‌جایی که هدف، تقویت مشارکت اجتماعی در هر جامعه می‌باشد، می‌بایست از بسترسازی جهت تقویت این دو سناریو خوداری کرد. دسته‌ی دوم شامل شش سناریو است که پیش‌برنده‌ی مشارکت اجتماعی می‌باشد. این شش سناریو شامل عوامل حمایت گروه‌ها و احزاب

[1] Durkheim
[2] Parsons
[3] Merton
[4] Tocqueville

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

سیاسی از گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری، تأکید بر آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت، وضع قوانین حمایتی برای سازمان‌های اجتماع‌محور مبارزه با اعتیاد، افزایش آگاهی فردی در زمینه‌ی عوارض فردی و اجتماعی مواد مخدر، افزایش آگاهی افراد در زمینه‌ی گروه‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی، ایجاد نگرش مثبت در جامعه برای مشارکت در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد، دخالت و مشارکت مردم جهت مبارزه و مقابله با جرایم، اظهار نظر و مشارکت در حاکمیت، تشویق خانواده به حضور فعال اعضای خود در اجتماع، حمایت از طرح‌های تحقیقاتی اجتماع‌محور مبارزه با مواد مخدر و آموزش مفاهیم توسعه‌ی اجتماع‌محور در برنامه‌های درسی است. باید گفت تعدادی از این عوامل با توجه به آن چه مشهود است به وجود شرایط حمایتی برای فرد جهت مشارکت اجتماعی اشاره دارد. خواه این حمایت از طرف خانواده باشد، خواه از طرف اجتماع یا دولت. این همان چیزی است که نظریاتی که به عناصر نهادی، ساختاری و سازمانی و زمینه‌های فرافردی و محیطی توجه کرده‌اند، بدان پرداختند. کلی و برمن[۱]، لینگر و میلرز[۲]، رودتر[۳] در نظریات خود به این حمایت‌ها تحت عناوین زمینه‌ها و ترکیب‌های بین گروهی افراد اشاره نموده‌اند. تعدادی از این عوامل به فرد، آگاهی‌ها و ارزش‌ها و باورهایش اشاره دارند. این همان چیزی است که در نظریات کارکردی- ساختاری، تفهمی، نهادی- ساختاری توسط نظریه‌پردازانی مانند اینگلهارت[۴]، ورلند کولین[۵]، پاسونز (نظریه‌ی کنش) و دیوید سیلرز[۶] مورد توجه قرار گرفته است. رولند کولین بیان می‌دارد مشارکت پدیده‌ای ذهنی است که بایستی آن را در افکار، دانش، عقاید و نگرش افراد جست‌وجو کرد. پژوهش‌گران مختلف(محمودی و حکیم‌پور، ۱۳۹۱؛ جمعه‌پور و خاکسار، ۱۳۸۸؛ مظلوم خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اسدپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ وثوقی و یوسفی، ۱۳۸۴؛ صداقت و قهرمان، ۱۳۸۸؛ نورانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ صفیری و تمیز، ۱۳۹۱؛ زارع و روهنده، ۱۳۹۴؛ افشانی و جنتی‌فر، ۱۳۹۵؛ مقدس جعفری و کریمی، ۱۳۹۲؛ صنعت‌خواه و کهورنژاد، ۱۳۹۷؛ ساروخانی و دودمان، ۱۳۸۹؛ حسین‌پناه و تاج‌الدین، ۱۳۹۲، ۲۰۱۹؛ مارشال[۷] و همکاران، ۲۰۱۸؛ هیونگجون شو[۱]، ۲۰۱۶)

[1] Kelly & Berman
[2] Linger & Millers
[3] Rutter
[4] Inglehart
[5] Verland Colin
[6] David Sellers
[7] Marsh

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

نیز در پژوهش‌های خود به این عوامل به عنوان عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی اشاره نموده‌اند. با توجه به اثر کل سناریوها، سناریوی اول با عدد ۱۲۳ به عنوان مؤثرترین سناریو انتخاب شد. در این سناریو بیان شده است که اگر نگاه دموکراتیکی اعضای جامعه به سوی ترجیح مشارکت در حاکمیت پیش رود و در کنار آن جو درونی خانواده نیز اعضای خود را تشویق به حل مشکل به صورت جمعی نماید و در سازمان‌های آموزشی جامعه، آموزش مفاهیم توسعه‌ی اجتماع‌محور مورد توجه قرار گیرد، با افزایش سرمایه‌ی اجتماعی می‌توان انتظار داشت که افراد به سوی مشارکت اجتماعی ترغیب شوند. حال اگر این گروه سنی قادر به مشارکت نسبت به معایب مواد مخدر برای فرد و جامعه آگاهی یابند و علاوه بر آگاهی از آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مبارزه با فساد و ساخت سرنوشت از فعالیت سازمان‌های اجتماع‌محوری پیشگیری از اعتیاد اطلاع یابند و بدانند که از این سازمان‌ها نه تنها قوانین بلکه گروه‌ها و احزاب حمایت می‌نمایند، آنگاه مشارکت‌شان در این سازمان‌ها افزایش می‌یابد. از این‌رو با توجه به اهمیت مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع‌محور پیشگیری از اعتیاد توجه به تمام وضعیت‌های تشکیل‌دهنده‌ی سناریوی اول اهمیتی اساسی دارد. آن چه از دل محتوای این سناریو بر می‌آید اهمیت نقش خود فرد، خانواده، محیط آموزشی، اجتماع، قوانین، باورهای دینی و حمایت‌های سیاسی در مشارکت اجتماعی افراد است؛ زیرا می‌توانند منجر به توسعه‌ی فرهنگ مشارکتی شوند. نتیجه‌ی این‌گونه فرهنگ، پرورش منش مشارکت‌پذیر و شخصیت مشارکت‌جو است. ماهیت رفتاری چنین شخصیت‌هایی آمیزه‌ای از رفتارهای سیاسی- اجتماعی است که در تعبیر روان‌شناسی اجتماعی، از آن با نام شخصیت مستعد مشارکت در حیات عمومی یاد می‌شود. با توجه به قسمت یافته‌های پژوهش، داشتن شخصیت مشارکت‌جو، خود یکی از پیشران‌های مشارکت اجتماعی است. ولی با توجه به شکل ۲ این عامل در منطقه‌ی سه قرار گرفته که نشان‌دهنده‌ی عوامل خروجی است که از سایر عوامل تأثیر می‌پذیرد. بنابراین برای پرورش شخصیت مشارکت‌جو می‌بایست سایر عوامل تقویت گردد که در این میان عناصری که تشکیل‌دهنده‌ی وضعیت‌های سناریوی اول می‌باشند، اهمیتی اساسی دارند.

[1] Hyungjun Suh

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

منابع

۱. احدی، رضا و شهرام محمدی(۱۳۹۵) «عوامل مؤثر بر اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در گذر پیشگیری کنشی با تأکید بر رویکرد اجتماع محور»، **سلامت اجتماعی و اعتیاد**، ۳ (۱۲): ۱۰۳-۱۴۹.

۲. احمدی، یعقوب؛ محمدی، امید و محمد خالدیان(۱۳۹۶) «مؤلفه‌های اجتماعی فرهنگی و مشارکت‌محوری **مردم و پلیس**»، **انتظام اجتماعی**، ۹ (۲): ۱۵۰-۱۲۹.

۳. اخشی، نازیلا و فاطمه گلابی(۱۳۹۴) «مشارکت اجتماعی و نشاط اجتماعی»، ***جامعه شناسی کاربردی***، ۲۹(۳): ۱۳۹-۱۶۰

۴. ادریسی، افسانه و مرجان شجاعی(۱۳۹۱) «بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی ساکنین در تحقق طرح های توسعه شهری"نمونه موردی: پیاده راه سازی حوزه تاریخی شهر تهران منطقه ۱۲»، **برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی**، ۴(۱۳): ۱۱۵-۱۵۸.

۵. اسدپور، عهدیه؛ انتظاری، علی و کاظم احمدی(۱۳۹۷) «مشارکت اجتماعی رسمی و غیر رسمی و عوامل مؤثر بر آن»، **جامعه‌شناسی کاربردی**، ۲۹ (۳): ۸۶-۶۷.

۶. افشانی، سیدعلیرضا و اکرم جنتی‌فرد(۱۳۹۵) «مقایسه میزان مشارکت اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین دانش آموزان دبیرستان‌های دولتی و غیرانتفاعی شهر یزد»، **جامعه شناسی کاربردی**، ۲۷(۳): ۷۳-۹۶.

۷. افضیان سلامی، موسی؛ زمانی مقدم، مسعود و اسماعیل صالحی(۱۳۹۷) «بررسی مشارکت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان خواف»، **مطالعات فرهنگی و اجتماعی خراسان**، ۱۳ (۲): ۴۶-۷.

۸. بریمانی، فرامرز؛ جلالیان، حمید و وحید ریاحی(۱۳۹۶) «الگوی تحلیلی اثربخشی سازمان‌های محلی اجتماع‌محور بر سرمایه‌ی اجتماعی نواحی روستایی بخش بندپی شرقی شهرستان زابل»، **جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای**، ۱۱(۲): ۹۴-۷۱.

۹. بهراد، بهنام(۱۳۹۴) «پیشگیری مبتنی بر مدرسه؛ بهترین راهبرد برای پیشگیری از اعتیاد»، **سلامت اجتماعی و اعتیاد**، ۲ (۷): ۴۱-۶۲.

۱۰. توده رنجبر، محسن و فاطمه عراقی(۱۳۹۷) «روان‌شناسی معتادان و پیشگیری از عود اعتیاد»، **مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی**، ۳۷: ۱۴-۱.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

۱۱. جمعه‌پور، محمود و خاکساری، علی(۱۳۸۸) «شناسایی و تعیین شاخص‌های مشارکت جوانان در فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی»، **پژوهش اجتماعی**، ۲(۲): ۱۳-۳۴

۱۲. حاتمی، خدیجه؛ قاضی‌نژاد، مریم؛ باستانی، سوسن و فیروز راد(۱۳۹۹) «فراتحلیل پژوهش‌های صورت‌گرفته در حوزه‌ی سازمان‌های مردم‌نهاد؛ با تأکید بر علل مشارکت افراد در این سازمان‌ها»، **جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه**، ۹(۲): ۴۶-۲۳.

۱۳. حسن‌زاده، داوود(۱۳۸۷) «رویکرد اجتماع‌محور به کیفیت زندگی اجتماعات محلی»، **مدیریت شهری**، ۲۰: ۲۲-۱.

۱۴. حسین‌پناهی، مهرداد. و محمد باقر تاج‌الدین(۱۳۹۲) «بررسی تأثیر ساختار خانواده بر مشارکت اجتماعی دانشجویان (مطالعهٔ موردی: دانشگاه پیام نور همدان»، ***مطالعات جامعه‌شناختی جوانان***، ۳(۹): ۷۴-۶۳.

۱۵. حسین‌زاده، علی و حسین فدایی ده چشمه(۱۳۹۱) «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی: شهر شهرکرد)»، **مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری)**، ۲(۵): ۵۹-۸۲.

۱۶. حسینی، فریده(۱۳۸۴) «**بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت جوانان در سازمان‌های غیردولتی**»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا.

۱۷. دهقان، علیرضا و غلامرضا غفاری(۱۳۸۴) «تبیین مشارکت اجتماعی- فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران»، **جامعه شناسی ایران**، ۶(۱): ۶۷-۹۸.

۱۸. زارع، بیژن و مجید روهنده (۱۳۹۴) «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی سیاسی»، **مطالعات اجتماعی ایران**، ۹(۲)، ۶۴-۷۸

۱۹. ساروخانی، باقر.، و لیلا دودمان(۱۳۸۹) «ساختار قدرت در خانواده و تاثیر آن بر مشارکت اجتماعی»، **جامعه شناسی مطالعات جوانان**، ۱(۱): ۱۰۵-۱۲۹

۲۰. صفیری، خدیجه و رقیه تمیز(۱۳۹۰) «فراتحلیل مطالعات مشارکت اجتماعی»، **مطالعات توسعه اجتماعی ایران**،۳(۴): ۱۲۵-۱۳۶.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

۲۱. سفیری، خدیجه و مریم صادقی(۱۳۸۸) «مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه‌های شهر تهران و عوامل اجتماعی موثر بر آن»، **جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)**، ۲۰(۲): ۱-۳۴

۲۲. شادی طلب، ژاله و افسانه کمالی(۱۳۹۰) «مشارکت اجتماعی زنان»، **زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)**، ۱(۴): ۲۶-۵۲

۲۳. شادی طلب، ژاله(۱۳۸۲) «مشارکت اجتماعی زنان»، **زن در توسعه و سیاست**،۱(۷): ۱۴۱-۱۷۶.

۲۴. شکربیگی، عالیه و بهروز حسین پناهی(۱۳۹۱) «عوامل اجتماعی موثر در مشارکت سیاسی- اجتماعی زنان (مورد مطالعه: زنان شهر گنبد کاووس در استان گلستان)»، **مطالعات جامعه شناختی ایران**، ۲(۵): ۱۳۵-۱۵۱.

۲۵. شیبانی، ملیحه؛ رضوی، بهراد و کامل دلپسند(۱۳۹۱) «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری تهران»، **مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری)**، ۲(۴): ۲۱۵-۲۴۰.

۲۶. شیری، حامد ومحمد رضا نصیری(۱۳۹۸) «بررسی جامعه‌شناختی مشارکت اجتماعی معلمان و عوامل مؤثر بر آن»، **خانواده و پژوهش**، ۱۶(۱): ۴۹-۶۸

۲۷. صداقت، کامران و ناصر قهرمان(۱۳۸۸) «بررسی نقش عوامل اجتماعی بر مشارکت شهروندان در امور شهری (مطالعه موردی شهرستان مراغه)»، **مطالعات جامعه شناسی**، ۱(۲): ۱۵۳-۱۷۴.

۲۸. صرامی، حمید و علی بقایی(۱۳۹۷) «رویکرد اجتماعی به کاهش تقاضای موادمخدر و روان گردان ها و پیشگیری از وابستگی به مواد با تاکید بر نقش مشارکت اجتماعی»، **سلامت اجتماعی و اعتیاد**، ۵ (۲۰): ۲۵-۶۲

۲۹. صنعت خواه، علیرضا و حسین کهورنژاد حاجی عباس(۱۳۹۷) «مشارکت اجتماعی شهروندان شهر بندعباس و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، **مطالعات آینده پژوهی و سیاستگذاری تابستان**، ۱۱(۱۵): ۴۱-۲۷

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

۳۰. ظهیری‌نیا، مصطفی؛ نیک‌خواه، هدایت‌الله؛ فلاحی، احمد؛ صادقی، سهیل و امید عزیز-زاده(۱۳۹۵) «اعتماد اجتماعی و تأثیر آن بر مشارکت اجتماعی دانش‌جویان دانشگاه هرمزگان»، **پژوهش‌نامه‌ی فرهنگی هرمزگان**، ۶ (۱۱): ۱۰۶-۸۶.

۳۱. عبدالرسولی، رضا(۱۳۹۷) «پیشگیری از اعتیاد از منظر رویکرد اجتماعی، نقش سرمایه‌ی اجتماعی»، **سلامت اجتماعی و اعتیاد**، ۱۸: ۵۶-۱۳.

۳۲. عبداله‌زاده، نازیل؛ تقوی، نعمت الله و محمد باقرعلیزاده اقدم(۱۳۸۹) «بررسی عوامل مرتبط با مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز»، ***مطالعات جامعه شناسی***،۳(۶): ۸۷-۱۰۶

۳۳. فروزان، آمنه ستاره؛ برادران افتخاری، منیر؛ میراب‌زاده، آرش؛ ملک افضلی، حسین؛ دژمان، معصومه؛ سجادی، حمیرا؛ محمدی، فرحناز؛ رفیعی، حسن؛ رجبی، مریم؛ متقیان، لیدا؛ حبیبی، الهام و کتایون فلاحت(۱۳۹۳) «بررسی اثربخشی مداخلات اجتماع‌محور در ارتقای سلامت روان زنان»، **تحقیقات نظام سلامت حکیم**، ۱۸(۱): ۳۳-۲۶.

۳۴. قارلی‌پور، ذبیح‌الله؛ کشاورز محمدی، نسترن؛ سلطانی، اسماعیل؛ گیلاسی، حمیدرضا؛ اشرفی، اصغر و مرتضی منصوریان(۱۳۹۲) «مداخلات اجتماع‌محور پیشگیری از آسیب‌های ناشی از وسایل نقلیه»، **مجله‌ی علوم پزشکی دانشگاه ایلام**، ۲۴ (۳): ۱۳۵-۱۴۱

۳۵. قریشی، فردین و روح الله ساعی(۱۳۹۳) «بررسی میزان مشارکت اجتماعی کارکنان و عوامل موثر بر آن در بین کتابخانه‌های شهر تبریز»، **تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی**،۲۰(۷۹): ۶۱۱-۶۲۶.

۳۶. محمدی، علی(۱۳۹۶) «پیشگیری از اعتیاد با رویکرد اجتماعی‌کردن مبارزه با مواد مخدر و بهره‌مندی از ظرفیت سازمان‌های مردمی»، **پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری**، ۱۱: ۱۰۰-۸۵

۳۷. محمودی، جلال و سید حکمت حکیم‌پور(۱۳۹۱) «بررسی نقش عوامل اقتصادی-اجتماعی موثر بر میزان مشارکت اجتماعی (مطالعه موردی دامداران ۱۵ تا ۳۹ ساله شهرستان نور)»، **جامعه‌شناسی مطالعات جوانان**، ۲(۵): ۱۴۸-۱۲۹

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

۳۸. مظلوم خراسانی، محمد؛ نوغانی، محسن، و محمدرضا خلیفه(۱۳۹۱) «بررسی میزان مشارکت اجتماعی مردم در شهر مرودشت و عوامل موثر بر آن در سال ۱۳۸۷»، **جامعه شناسی کاربردی**،۲۳(۱): ۵۱-۸۰.

۳۹. مقدس جعفری، محمد حسن و رضا کریمی(۱۳۹۲) «بررسی مشارکت اجتماعی جوانان ۲۹-۱۸ ساله شهر بم بعد از زلزله و عوامل موثر بر آن»، **جامعه شناسی مطالعات جوانان**، ۱۱(۴): ۱۳۲-۱۱۱

۴۰. نواح، عبدالرضا؛ رضا دوست،کریم و ایرج تامرادی (۱۳۸۸) «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی زنان در شهر اهواز»، **توسعه اجتماعی**، ۲(۳)، ۵۷-۷۸

۴۱. نورانی، زهرا؛ شیری، طهمورث و رضا علی محسنی(۱۳۹۶) «بررسی آثار شبکه‌های اجتماعی بر مشارکت شهروندان تهرانی با مداخله سرمایه فرهنگی و اعتماد اجتماعی»، **مطالعات میان فرهنگی**، ۱۲(۳۲): ۶۱-۸۵

۴۲. نوروزی، فیض الله و مهناز بختیاری(۱۳۸۸) «مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی موثر بر آن»، **راهبرد**، ۱۸(۵۳): ۲۴۹-۲۶۹.

۴۳. وثوقی، منصور و افسانه یوسفی(۱۳۸۴) «پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی روستای آغکند شهرستان میانه»، **نامه علوم اجتماعی**، ۱۱(۳): ۱۹۵-۲۲۴

۴۴. وصالی، سعید و سید محسن موسوی (۱۳۹۵) «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به شهروندان اجتماعی فعال»، **برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی**، ۲۶(۷)، ۱۴۰-۱۷۱

۴۵. وطن دوست، حجت و محمدعلی آرمند(۱۳۹۷) «رویکرد اجتماع‌محور در پیشگیری از اعتیاد نوجوانان و جوانان: نقش تسهیل‌گری مرکز سلامت روان محلی»، **سلامت اجتماعی و اعتیاد**، ۱۸: ۷۵-۱۰۴.

۴۶. یزدان پناه، لیلا و صمدیان فاطمه(۱۳۸۷) «تاثیر ویژگی‌های فردی و اجتماعی بر مشارکت اجتماعی زنان کرمانی»، **مطالعات اجتماعی - روان شناختی زنان (مطالعات زنان)**، ۶(۲): ۱۴۹-۱۲۷.

۴۷. یزدان‌پناه، بهروز؛ صفری، میترا؛ یوسفی، مهران؛ عنقا، پروین؛ حبیبیان، محمد؛ زندی، کرامت‌اله و همداد آرانپور(۲۰۱۰) «اثر برنامه‌ی آموزشی جامعه‌محور پیشگیری از سوء مصرف مواد

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

مخدر بر کاهش رفتارهای پرخطر»، **مجله‌ی علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد**، ۱۸ (۳): ۱۹۸-۱۹۱.

48. Akers, J. L., Meer, G., Kintner, J., Shields, A., Dillon-Sumner, L., & Bacci, J. L(2019)« Implementing a pharmacist-led in-home medication coaching service via community-based partnerships», **American Pharmacists Association,** doi: 10.1016/j.japh.2018.11.008

49. Alimohamadi, Sh., Jamshidi, F., Amini, M., Saneii, S.H., & Pashmdarfard, M (2018) «Factors affecting social participation of Iranian children with cerebral palsy», **Occupational Therapy In Health Care**, 1-19. doi: 10.1080/07380577.2018.1497820

50. Atienza, A. A. & King, A. C(2002)« Community-based Health Intervention Trials: An Overview of Met-hodological Issues», **Epidemiol Rev**, 24, 72-9

51. Baker EA, B. C. A(1998)« Characteristics of Community--Based Health Promotion Programs», **Public Health Management Practice**, 4(2),1--9.

52. Balhara, Y. P. S., Ranjan, R., Dhawan, A., & Yadav, D. (2018). Experiences from a Community Based Substance Use Treatment Centre in an Urban Resettlement Colony in India. ***Addiction***, 1–6. doi: 10.1155/2014/982028

53. Chowdhury, S. R., Wahab, H. A., & Islam, M. R(2018)« The role of faith-based NGOs in social development: Invisible empowerment», **International Social Work**, 002087281876726. doi: 10.1177/0020872818767260

54. De Wit, L., Fenenga, C., Giammarchi, C., di Furia, L., Hutter, I., de Winter, A., & Meijering, L(2017)« Community-based initiatives improving critical health literacy: a systematic review and meta-synthesis of qualitative evidence», **BMC Public Health**, 18(1). doi: 10.1186/s12889-017-4570-7

55. Duckett, D. G., McKee, A. J., Sutherland, L.-A., Kyle, C., Boden, L. A., Auty, H., McKendrick, I. J(2017)« Scenario planning as communicative action: Lessons from participatory exercises conducted for the Scottish livestock industry», **Technological Forecasting and Social Change**, 114, 138–151.

56. Godet, M(1994) **From Anticipation to action (A handbook of strategic prospective),**Unesco Publishing, Paris.

57. Godet, M., Durance, P. & Gerber, A(2008) **Strategic Foresight La Prospective Use and Misuse of Scenario Building**, LIPSOR Working Paper (10), Paris.

58. Gruenewald, P. J., Treno, A. J., Holder, H. D., & LaScala, E. A(2014) **Community-Based Approaches to the Prevention of Substance Use-Related Problems**, Oxford Handbooks Online, doi: 10.1093/oxfordhb/9780199381678.013.005.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

59. Han, M. A., Kwon, I., Reyes, C. E., Trejo, L., Simmons, J., & Sarkisian, C(2015)« Creating a "Wellness Pathway" between health care providers and community-based organizations to improve the health of older adults», **Clinical Gerontology and Geriatrics**, 6(4), 111–114. doi: 10.1016/j.jcgg.2015.06.004

60. Han, M. A., Kwon, I., Reyes, C. E., Trejo, L., Simmons, J., & Sarkisian, C(2015)« Creating a "Wellness Pathway" between health care providers and community-based organizations to improve the health of older adults», **Clinical Gerontology and Geriatrics**, 6(4), 111–114. doi: 10.1016/j.jcgg.2015.06.004

61. Hanson, M. (2015)«The Ideology of Creativity and Challenges of Participation», **Europe's Journal of Psychology**, 11(3), 369–378. doi:10.5964/ejop.v11i3.1032

62. Kang, C., Shin, J., & Matthews, B(2016)« Impact of Community-Based Approach as Policy Tool: World Health Organization-Designated Safe Communities of Korea and Health Action Zones of the United Kingdom»**, Osong Public Health and Research Perspectives,** 7(1), 36–42. doi: 10.1016/j.phrp.2015.10.005

63. Kim, J.-R., Jeong, B., Park, K.-S., & Kang, Y.-S(2018)Associations of Generalized Trust and Social Participation at the Individual Level with Unmet Healthcare Needs in Communities with High Mortality», **Journal of Korean Medical Science**, 33(11). doi:10.3346/jkms.2018.33

64. Koh, H. K(2017)« Community-Based Prevention and Strategies for the Opioid Crisis», **JAMA**, 318(11), 993. doi: 10.1001/jama.2017.13767

65. Lindell, M., & Strandberg, K(2018)«A Participatory Personality? Examining the Influence of Personality Traits on Political Participation», **Scandinavian Political Studies**, 41(3), 239–262. doi:10.1111/1467-9477.12118

66. Manzanares, J., Cabañero, D., Puente, N., García-Gutiérrez, M. S., Grandes, P., & Maldonado, R(2018)« Role of the endocannabinoid system in drug addiction»**, Biochemical Pharmacology**, doi: 10.1016/j.bcp.2018.09.013

67. Marsh, C., Agius, P. A., Jayakody, G., Shajehan, R., Abeywickrema, C., Durrant, K., … Holmes, W(2018)«Factors associated with social participation amongst elders in rural Sri Lanka: a cross-sectional mixed methods analysis», **BMC Public Health**, 18(1). doi:10.1186/s12889-018-5482-xe84

68. Massengale, K. E. C., Erausquin, J. T., & Old, M(2017) «Organizational and health promotion benefits of diaper bank and community-based organization partnerships»**, Children and Youth Services Review**, 76, 112–117. doi: 10.1016/j.childyouth.2017.03.004

69. McGannon, K. R., L'Estrange, M., & McMahon, J(2019)« The role of ultrarunning in drug and alcohol addiction recovery: An autobiographic study of

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

athlete journeys»**, Psychology of Sport and Exercise**, 101585. doi: 10.1016/j.psychsport.2019.101585

70. Molden, O., Abrams, J., Davis, E. J., & Moseley, C(2017)« Beyond localism: The micropolitics of local legitimacy in a community-based organization», **Rural Studies,** 50, 60–69. doi: 10.1016/j.jrurstud.2017.01.001

71. Mousavi, S. & Bossink, B(2020)« Corporate-NGO partnership for environmentally sustainable innovation», **Environmental Innovation and Societal Transitions,** 34, 80–95. doi: 10.1016/j.eist.2019.12.005

72. Nestler, E. J. & Lüscher, C(2019)« The Molecular Basis of Drug Addiction: Linking Epigenetic to Synaptic and Circuit Mechanisms», **Neuron,** 102(1), 48–59. doi: 10.1016/j.neuron.2019.01.016

73. Nikkhah, H.A., Zahirinia, M., Sadeghi, S., & Fani, M(2018)«The study of social capital and its impact on social participation: Bandarabbas, Iran», **Mediterranean Journal of Social Sciences**, 5(23), 171-1721. doi: 10.5901/mjss.2014.v5n23p1712

74. Norris, K. C(2017)« Foreword», **Family & Community Health,** 40(3), 181–182. doi: 10.1097/fch.0000000000000163

75. Panebianco, D., Gallupe, O., Carrington, P. J., & Colozzi, I(2016) «Personal support networks, social capital, and risk of relapse among individuals treated for substance use issues»**, Drug Policy**, 27, 146-153

76. Parkins, J., Dunn, M., Reed, M., Sinclair, A(2016)« Forest governance as neoliberal strategy: a comparative case study of the Model Forest Program in Canada»**, Rural Stud**, 45, 270e278. http: //dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.04.006.

77. Rafique, Z. & Khoo, S. L(2018)« Role of community-based organizations (CBOs) in promoting citizen participation», **Sociology and Social Policy,** 38(3/4), 242–258. doi: 10.1108/ijssp-02-2017-0008

78. Reed, L., & Boyd, D(2016)« Who Controls the Public Sphere in an Era of Algorithms ?» , Questions and Assumptions, 1-13

79. Shayan, A., Havasian, M.R., hosseinirad, S., & Otogara, M(2017) «Studying the Factors Affecting Social Participation in Older Women», **INDO American Journal of Pharmaceutical Sciences**, 4(05), 1095-1100.

80. Si, H., Chen, Z., Zhang, W., Wan, J., Zhang, J., & Xiong, N. N(2018) «A member recognition approach for specific organizations based on relationships among users in social networking Twitter», **Future Generation Computer Systems,** doi: 10.1016/j.future.2018.07.060

81. Spinks, A., Turner, C., McClure, R. & Nixon, J(2004)« Community based prevention programs targeting all injuries for children», **Injury Prevent,**10: 180-5.

82. Suh, H., & Reynolds-Stenson, H(2018)«A Contingent Effect of Trust? Interpersonal Trust and Social Movement Participation in Political Context», **SOCIAL SCIENCE QUARTERLY**, 1-12. doi: 10.1111/ssqu.12515

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]

83. Thinyane, M., Goldkind, L., & Lam, H. I(2018)« Data Collaboration and Participation for Sustainable Development Goals—a Case for Engaging Community-Based Organizations», **Human Rights and Social Work**, 3(1), 44–51. doi: 10.1007/s41134-018-0047-

84. Trimurni, F. & Dayana, M(2018)« The participation of community-based organizations on waste management in the city municipal of Medan. IOP Conference Series: **Earth and Environmental Science**, 126, 012141. doi: 10.1088/1751315/126/1/012141

85. Vakil Anna, C(1997)« Confronting the Classification Problem: Toward a Taaonomy of NGO», **World Development**, 25(12).

86. Vatikiotis, P., & Yörük, Z. F(2016)« Gezi Movement and the Networked Public Sphere: A Comparative Analysis in Global Context», **Social Media and Society**, *2*(3), 1-12

87. Wu, A. W., Weston, C. M., Ibe, C. A., Ruberman, C. F., Bone, L., Boonyasai, R. T., & Rosenblum, M(2019)« The Baltimore Community-Based Organizations Neighborhood Network: Enhancing Capacity Together (CONNECT) Cluster RCT», **Preventive Medicine**, doi: 10.1016/j.amepre.2019.03.013.

88. Ziarati Khalili, M., Rouhi Khalili, M., & Balaghi Inalo, A(2013)«The Effect of Social Capital on Social Participation among citizens in Behshahr, Iran», **European Online Journal of Natural and Social Sciences**, 2(3), 3002-3009.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

[DOI: 10.52547/scds.9.2.113]